

Тэма 10 СУЧАСНЫЯ АДУКАЦЫЙНЫЯ ТЭХНАЛОГІІ НА ЎРОКАХ ЛІТАРАТУРЫ

- 1 Сучасныя адукацыйныя тэхналогіі: перавагі і недахопы ўкаранення.
- 2 Асобасна арыентаваныя адукацыйныя тэхналогіі:
 - а) французскія педагагічныя майстэрні;
 - б) праектная тэхналогія;
 - в) тэхналогія развіцця крытычнага мыслення.
- 3 Інфармацыйна-камп'ютарныя адукацыйныя тэхналогіі:
 - а) мультымедыа-ўрок (урок-прэзентацыя);
 - б) тэхналогія дыстанцыйнага навучання (модульная тэхналогія).

1 Сучасныя адукацыйныя тэхналогіі: перавагі і недахопы ўкаранення

На сённяшні дзень паняцце “тэхналогія” трывала ўвайшло ў педагагічны лексікон. Аднак у яго разуменні і інтэрпрэтацыі існуюць сур’ёзныя розначытання. Паколькі тэарэтычная сутнасць гэтага паняцця, яго нападунне, структура, крытэрыі тэхналагічнасці з’яўляюцца аб’ектамі вывучэння такой навукі, як педагагіка, то абмяжуемся толькі адным з яго азначэнняў: “Педагагічная тэхналогія – гэта прадуманая ва ўсіх дэталях мадэль сумеснай педагагічнай дзейнасці па праектаванні, арганізацыі і правядзенні вучэбнага працэсу з безумоўным забеспячэннем камфортных умоў для вучняў і настаўніка” (В.Манахаў).

Сучасная школа сутыкнулася з шэрагам **праблем**, невырашальных у межах традыцыйных тэхналогій навучання:

А) Адна з самых балючых праблем – адсутнасць у дзяцей **матывацыі** да навучання. Прычынамі гэтага з’яўляюцца аддаленасць зместу адукацыі ад жыцця, патрэб, інтарэсаў вучня. Безумоўна, важным фактарам рызыкаі, што прыводзіць да страты матывацыі да вучобы і паслабленню фізічнага і псіхічнага здароўя вучняў з’яўляецца стрэсагенная педагагічная методдыка. Гэта разам з перагружанасцю вучняў прыводзіць да

Б) праблемы **здароўя** дзяцей;

В) **недастатковае забеспячэнне сацыялізацыі** школьніка, яго адаптацыі ў грамадстве.

Г) недастатковая для абітурыента вучыцельскага сфарміраванасць **уменняў набыцця ведаў**.

Д) неабходнасць арганізоўваць **работу класа ва ўсярэдненым рэжыме**, ігнаруючы вучняў з вялікім творчым, інтэлектуальным патэнцыялам.

Іншымі словамі, сённяшні выпускнік непадрыхтаваны да рэальнага жыцця, у якім яму давядзецца прымаць самастойныя рашэнні, асвойваць новыя веды, працаваць у камандзе (знаходзіць кампрамісы, прымаць адказнасць і г. д.).

Новыя тэхналогіі грунтуюцца на аснове дзеяснаскага, асобнага і камунікатыўнага. На першае месца выходзіць авалодванне ўменнямі і метадалогіямі, навыкамі самастойнай працы. Прыярытэт настаўніцкай пазіцыі мяняецца на сапраўдныя партнёрскія адносіны. Роля настаўніка – матываваць, арганізоўваць, кансультаваць, кантраляваць.

Недахопы і цяжкасці:

- недастатковы ўзровень развіцця асобы вучня – вучні павінны валодаць самадысцыплінай, каб дабіцца пастаўленай мэты; выконваць вялікі аб’ём самастойнай работы; умець планаваць час і аб’ектыўна сябе ацэньваць.

- настаўнікам цяжка адмовіцца ад цэнтральнай ролі ў вучэбным працэсе;

- матэрыяльныя магчымасці адукацыйнай установы;

- неабходнасць карэкціроўкі праграмы па літаратуры.

Выснова: галоўнае, каб структура тэхналагічнага ўрока не зацямяла яго змест, каб не запазычваліся толькі знешнія прыкметы тэхналогіі. Безумоўна, многія элементы еўрапейскіх тэхналогій патрабуюць адаптацыі да айчынных умоў. Аднак адаптаваць трэба, не закранаючы сутнасці.

2 Асобна арыентаваныя адукацыйныя тэхналогіі

ФРАНЦУЗСКІЯ ПЕДАГАГІЧНЫЯ МАЙСТЭРНІ

Асновы тэхналогіі заклалі французскія псіхолагі і грамадскія дзеячы А. Ванлон, П. Ланжэвен, Ж. Піажэ. Сутнасць яе – не атрыманне ведаў у гатовым выглядзе, а пошук, асваенне спосабаў працы. Па кожным важкім пытанні вучні прапануюць свае гіпотэзы, меркаванні, схемы, мадэлі. Пры гэтым настаўнік-майстар не павінен спяшацца адказваць на пытанне, а спачатку шукаць адказы ў дзяцей. Інфармацыю неабходна падаваць малымі дозамі. У аўтарскім варыянце ўрок займае 90 хвілін, твор павінен быць прачытаны да ўрока. Галоўнымі **прынцыпамі** становяцца

- прынцып праблемнасці;
- у цэнтры – духоўная дзейнасць чалавека, таму рух да ісціны павінен ісці ад асабістых пачуццяў дзяцей, ад сэрца да розуму;
- прынцып добраахвотнага ўключэння вучня ў працэс дзейнасці;
- прынцып роўнасці ўсіх удзельнікаў вучэбнага працэсу і дыялагічнасці;
- прынцып адсутнасці ацэнкі, паўрочнага бала, замены яго самаацэнкай.

Якраз гэта дазваляе замяніць атмасферу спаборніцтва на атмасферу супрацоўніцтва. Ацэнка можа быць выказана толькі праз вуснае адабрэнне, ухваленне майстра, што не ў апошнюю чаргу стымулюе нават сённяшніх вучняў. Аднак ва ўмовах беларускіх школ, дзе малая колькасць гадзін спалучана з вялікім аб'ёмам праграмнага матэрыялу, урок без адзнакі пры патрабаванні атэставання вучняў за чвэрць, асабліва пры паслядоўным выкарыстанні тэхналогіі педагагічных майстэрняў, настаўнік дазволіць сабе не можа. Таму некаторыя этапы майстэрні (творчая праца ці этап рэфлексіі, пасля карэкцыйнага плана) могуць быць ацэнены.

Алгарытм пабудовы педмайстэрні:

1 **Індукцыя (індуктар)**: апеляцыя да вобразнага і асацыятыўнага мыслення, нечаканая, праблемная, абавязкова скіраваная да асобы вучняў сітуацыя, стварэнне інтрыгі. Галоўнае тут – эмацыянальны фактар. Гэта можа быць успамін, мелодыя, рэпрадукцыя, кадры кінафільмаў, фраза, пытанне з мэтай асэнсавання загалёўка твора, фотаздымкі, бытавыя рэчы, выкарыстання ў незвычайных ролях. Да прыкладу, майстэрня “Бацькоўскі дом. Школа жыцця?” (З. Бядуля “На Каляды к сыну”): вучні разглядаюць (можна да таго ж паставіць спакойную мелодыю) прынесены сямейныя фотаздымкі, дзе яны з бацькамі, дзеляцца ўспамінамі. Настаўнік прапануе пытанні: Чым для вас з’яўляюцца бацькі? Ці ўяўляеце вы сваё жыццё без іх? (прынцып – ад асабістых пачуццяў).

2 **Самаканструкцыя**: індывідуальнае самастойнае стварэнне гіпотэзы. Гэта можа быць пошук асацыяцый да ключавога слова, звязанага з тэмай урока; варыянт адказу на праблемнае пытанне. Да прыкладу: стварыць рад асацыяцый да слова сям’я: *утульнасць, дом, шчырасць, падтрымка, любоў, узаемаразуменне, пах смачнай ежы, надзея* і інш. Кожны вучань зачытвае запісанае, потым дапаўняе свой рад новымі паняццямі, прапанаванымі іншымі. Этап завяршаецца першым **выбарам** найбольш значнага слова з асацыятыўнага рада. Гэта, як правіла, паняцце, звязанае з асабістым вопытам дзяцей.

3 **Сацыяканструкцыя** – работа ў парах, групах. Гэта сумесны пошук адказаў на пытанні, накіраваныя на самастойны **аналіз** тэксту ў адпаведнасці з цэнтральнай праблемай. Пытанні павінны насіць пошукавы характар. Гэта можа быць як сістэма (2–4) прыватных пытанняў, так і адно заданне, якое патрабуе разгорнутага адказу (знайсці прычыны..., даць ацэнку... і інш.). Акрамя пытанняў, скіраваных непасрэдна на аналіз тэксту, варта выкарыстоўваць тлумачэнне прыказак, выказванняў знакамітых людзей. Да прыкладу: Ці згодны вы з Гётэ, які лічыў, што чалавек “толькі тады атрымлівае асалоду, калі ён адчувае сябе разам з усімі”? (“Чалавек і дзяржава” (па п’есе А.Макаёнка “Зацюканы апостал”).

4 **Сацыялізацыя**: справядзачы груп. Публічнае выступленне дзіцяці і абумоўлівае назву этапа. Ідэальным варыянтам абароны будзе той, у якім удзельнічаюць усе вучні групы. Этап завяршаецца другім выбарам. Вучні вяртаюцца да асацыятыўнага рада і робяць другі выбар: найбольш значнае паняцце, звязанае з ідэяй твора, на гэты момант. Яно можа (а часцей за ўсё так і бывае) змяніцца.

5 **Разрыў** – спроба пранікнення ў падтэкст твора, фармуліроўка ідэі, кульмінацыя, пад час якой вучань пачынае разумець ці адчуваць тое, чаго не ведаў ці не разумее раней; эмацыянальны канфлікт на аснове параўнання ўласных гіпотэз з меркаваннямі навукоўцаў, пісьменнікаў, дадзенымі слоўнікаў, энцыклапедый і г. д. (важна, каб крыніца новай інфармацыі была дастаткова аўтарытэтная). Інфармацыю можна прадставіць рознымі спосабамі: на відэа, у тэкстах, запрасіць спецыяліста і інш. Пры ўмелай пабудове канспекта ўрока майстрам новая інфармацыя будзе частакова ці цалкам супярэчыць зробленым вучням вывадам). Такая праблемная сітуацыя, сітуацыя парадоксу спрыяе “абнаўленню ўяўленняў” (А. Окунеў), больш глыбокаму асэнсаванню матэрыялу, выяўленню падтэксту твора.

Прыклад: майстэрня “Бацькоўскі дом. Школа жыцця?” (З. Бядуля “На Каляды к сыну”): у выніку калектыўнага асэнсавання вучні прыходзяць да высновы аб няўдзячнасці, жорсткасці, здрадніцтве сына – адмоўнага героя, які адцураўся ад маці, могуць нават сфармуляваць некаторыя прычыны (нечаканае багацце, уладкаванне буржуазнага грамадства, Лаўрук забыў, “адвык” ад сваёй маці і інш.). На этапе разрыву настаўнік прапануе наступнае заданне: “Народная мудрасць сцвярджае: “Што пасееш, тое і пажнеш”; вядомы педагог А. Макаранка гаварыў: “Нашы дзеці – наша старасць. Правільнае выхаванне – гэта наша шчаслівая старасць”. Ці можна знайсці прычыну няўдзячных паводзін сына ў адносінах да сваіх бацькоў?” Такім чынам вучні прыходзяць да высновы, што дзіця павінна выхоўвацца ў сям’і, і калі бацькі самі адцураліся ад свайго дзіцяці, дык чаго ж чакаць ад сына ўдзячных паводзін?

Адзін з прынцыпаў тэхналогіі майстэрняў – даваць інфармацыю малымі дозамі. Якраз на этапе разрыву, калі вучні павінны глыбока і навукова асэнсаваць праблему, можна выкарыстаць “падказкі” майстра пры ўзнікненні цяжкасцей. Заканчваецца карэкцый (агульнай высновай) і трэцім выбарам.

6 **Пластыка** – групавое стварэнне міні-праекта, трансфармацыя ідэі, выражанай у слове, у вобраз (малюнак, схема, мадэль, пантаміма і інш.). Гэта выхад на новы ўзровень абстрагавання. Прыклад: майстэрня “Высакароднасць – праява характару, а не імя” (камедыя “Пінская шляхта” В. Дуніна-Марцінкевіча): стварыць гербы шляхецкіх родаў Пратасавіцкіх, Цюхай-Ліпскіх, Куторгаў, Кручковых (на этапе індукцыі вучні слухалі паведамленні пра прадстаўнікоў беларускіх шляхецкіх родаў (Радзівілаў, Агінскіх, Сапегаў, Вішнявецкіх і інш.), што суправаджалася паказам партрэтаў і іх гербаў).

7 **Афішыраванне** – прадстаўленне і абгрунтаванне праектаў. Важным у гэтым сэнсе з’яўляецца назва-падпіс праекта.

8 Творчая праца – індывідуальная самастойная работа: сачыненне-мініяцюра на аснове вылучаных з асацыятыўнага рада паняццяў, асноўнай праблемы ўрока, міні-эсэ, стварэнне сцэнарнага эпізода, падрыхтоўка праекта помніка, вуснага выказвання (рэпартажа, інтэрв’ю) і інш. Калі не хапае часу, гэта можа стаць дамашнім заданнем. Прыклад: “Чалавек і дзяржава” (па п’есе А.Макаёнка “Зацюканы апостал”): уявіць сябе ў ролі палітычнага каментатара і падрыхтаваць выступленне, адлюстравашы свае погляды на пытанні вайны і міру, стану асобы ў грамадстве, адносін паміж сучаснымі людзьмі. У выкананні – свабода творчасці. У адрозненне ад навучальных пераказаў, сачыненняў і г. д. тут не трэба прапаноўваць дадатковыя ключавыя словы, план, што абмяжоўвае фантазію дзіцяці.

9 Рэфлексія – падвядзенне вынікаў працы. Акрамя абагульняючай гутаркі, можна выкарыстаць нетрадыцыйныя формы работы:

А) складанне *сінквейна* – нерыфмаванага пяцірадкавага верша, які дазваляе лаканічна апісаць сутнасць паняцця. 1 радок – 1–2 слова (ключавое паняцце, тэма ўрока); 2 – два азначэнні да яго; 3 – тры дзеясловы-паясненні; 4 – фраза з чатырох слоў; 5 – слова – сінонім ключавага паняцця.

Прыклад: майстэрня “Бацькі і дзеці” (па п’есе А.Макаёнка “Зацюканы апостал”):

Бацькі і дзеці.

Добрыя і шчырыя.

Любяць, дапамагаюць, радуюцца.

Усе паважаюць адно аднаго.

Сям’я.

Б) складанне *дыяманты* – нерыфмаванага сямірадкавага верша, пабудаванага на антытэзе. 1 радок – тэма (назоўнік); 2 – два азначэнні; 3 – дзеянне (тры дзеясловы); 4 – асацыяцыі (чатыры назоўнікі, 3 і 4 з’яўляюцца кантэкстуальнымі антонімамі 1 і 2); 5 – тры дзеясловы – антонімы 3 радка, 6 – два азначэнні (антонімы 2 радка), 7 – тэма (назоўнік). Атрымліваецца верш, пабудаваны па люстраному прынцыпу. Асабліва ўдалы на ўроках, дзе ў аснову тэмы пакладзена супастаўленне.

Прыклад: майстэрня “Высакароднасць – праява характару, а не імя” (камедыя “Пінская шляхта” В.Дуніна-Марцінкевіча):

Шляхта.

Адукаваная, інтэлігентная.

Стварае, абараняе, любіць.

Высакароднасць, розум, глупства, беспрынцыпнасць.

Махлярыць, хітрыць, падманвае.

Грубая, неадукаваная.

Пінская шляхта.

ПРАЕКТНАЯ ТЭХНАЛОГІЯ дазваляе максімальна наблізіць школьнікаў да рэальнага жыцця, актыўна развівае творчыя, даследчыя, камунікатыўныя здольнасці. Праектная тэхналогія звязана з метадам праектаў, які ўзнік у ЗША ў яшчэ ў 19 ст. (аўтары – Дж. Дзьюі і В. Х. Кілпатрык) і грунтаваўся на ідэі актыўнасці і практычнай дзейнасці саміх дзяцей з улікам іх асабістых інтарэсаў і жаданняў. Ідэі праектнага навучання ў Расіі (М. Фёдараў і С. Шацкі) сталі актыўна распаўсюджвацца ў 20-я гг. 20 ст. У 1931 г. метады праектаў у СССР былі асуджаны пастановай ЦК ВКП(б) і не атрымаў далейшага распаўсюджвання.

Праектная тэхналогія – сістэма навучання, якая дазваляе вырашыць тую ці іншую праблему ў працэсе самастойнай дзейнасці вучняў праз стварэнне пэўнага прадукта з абавязковай прэзентацыяй вынікаў.

Мэта: стварыць умовы, пры якіх вучні самастойна здабываюць веды з розных крыніц; вучацца карыстацца ведамі для рашэння пазнаваўчых і практычных задач; набываюць камунікатыўныя ўменні, працуючы ў розных групах; развіваюць даследчыцкія ўменні (выяўлення праблем, збору інфармацыі, назірання, правядзення эксперыменту, аналізу, выбудоўвання гіпотэз); развіваюць сістэмнае мысленне.

Тыпы праектаў:

- 1) *на прадметна-змястоўным нападзенні* вылучаюцца монапраекты (1 дысцыпліна) і міжпрадметныя;
- 2) *на колькасці ўдзельнікаў* – індывідуальныя, парныя, групавыя;
- 3) *на працягласці выканання* – кроткатэрміновыя (некалькі гадзін); сярэдняй працягласці (ад тыдня да месяца); доўгатэрміновыя (некалькі месяцаў).

Стадыі распрацоўкі праекта:

- 1) *Праектная ініцыятыва*, якая ўключае:
 - ✓ выбар тэмы праекта;
 - ✓ распрацоўку групавога навучальнага маршруту; стварэнне банка ідэй праз прыём “мазгавога штурму”.
 - ✓ фарміраванне груп і размеркаванне абавязкаў: групы тэарэтыкаў, літаратурных крытыкаў, лінгвістаў, міфалагаў, фалькларыстаў, сацыёлагаў, філосафаў, гісторыкаў, мастакоў, акцёраў, журналістаў і г. д. Усе ўдзельнікі праекта будуць працаваць над адной і той жа тэмай, але разглядаць яе ў розных аспектах.
 - ✓ вызначэнне форм канчатковага прадукта, прэзентацыі вынікаў. Гэты этап кожная каманда абмяркоўвае паасобку з наступным абмеркаваннем класам, настаўнік прымае ўдзел у гутарцы. Формы прадстаўлення могуць быць самыя розныя: відэафільм, альбом, рэпартаж, графік, бортжурнал, плакат, постэр, калаж, брашура, карта, рэцэнзія, нататка ў газету, камп’ютарная газета, навуковы даклад, інсцэніроўка, літаратурная вечарына і інш.

2) *Распрацоўка праекта, даследаванне.*

Гэта этап самастойнай пошукавай, даследчай дзейнасці вучняў, назапашванне інфармацыі, праца з літаратурай. Калі ў аснову пакладзены пэўны твор, то яго чытанне ажыццяўляецца ў класе.

3) *Афармленне вынікаў і прамежкавы кантроль.*

4) *Прэзентацыя.*

5) *Рэфлексія* (калектыўнае абмеркаванне, аб’яўленне вынікаў экспертызы, сістэматызацыя матэрыялу, фармуліроўка вывадаў).

ТЭХНАЛОГІЯ РАЗВІЦЦЯ КРЫТЫЧНАГА МЫСЛЕННЯ – гэта навучанне шляхам накладання новай інфармацыі на асабісты жыццёвы вопыт, арыентаванае на самастойную і свядомую пастаноўку мэтай, рэфлексійны аналіз праблем, выпрацоўку ўласнай ацэнкі тэксту, партнёрскія адносіны паміж настаўнікамі і вучнем. **Крытычнае мысленне** – тэрмін псіхалогіі (аўтары Ж. Піажэ, Дж. Брунэр, Л. Выгоцкі) – гэта мысленне, якое не прымае догмаў і развіваецца шляхам накладання новай інфармацыі на жыццёвы асабісты вопыт. Асноўнымі яго паказчыкамі з’яўляюцца ацэначныя і рэфлексійныя якасці. У гэтым яно адрозніваецца ад мыслення **творчага** (іншых тэхналогій), якое прадугледжвае не ацэнку, а прадугадыраванне новых ідэй, што часта выходзіць за межы жыццёвага вопыту. Аднак мяжа паміж гэтымі паняццямі даволі хістка. Можна сказаць, што крытычнае мысленне – гэта адпраўны пункт для мыслення творчага, больш таго, яны ўзаемаабумоўлены. Тэхналогія развіцця крытычнага мыслення праз чытанне і пісьмо была распрацавана амерыканскімі педагогамі Дж. Сціл, К. Мерэдытам і Ч. Тэмплам. Выкарыстанне яе ў вучэбным працэсе не прыводзіць да яго арганізацыйнай трансфармацыі, г.зн. ажыццявімае ў межах класна-ўрочнай сістэмы, што не ў апошнюю чаргу прыцягвае айчынных

настаўнікаў. РКМЧП накіравана на развіццё ўменняў удумліва чытаць, быць актыўным слухачом, аналізаваць, інтэрпрэтаваць і прымяняць інфармацыю.

Стадыі ўрока:

1 Выклік.

Задачы:

- аналіз наяўных ведаў па тэме кожным канкрэтным вучнем ці дапушчэнне-прагноз адносна прадмета вывучэння;
- сістэматызацыя сумарнай (калектыўнай) інфармацыі.
- актывізацыя вучняў і стымуляванне цікавасці да тэмы.

На гэтай стадыі важна:

- 1) даць магчымасць вучням свабодна выказацца і ствараць гіпотэзы, не выпраўляць іх памылкі і не крытыкаваць;
- 2) фіксаваць усе выказванні;
- 3) спалучаць індывідуальную і групавую работу.

Метады і прыёмы:

А) графічная сістэматызацыя матэрыялу (табліцы, кластары).

Кластар (“гронка”) – вылучэнне сэнсавых адзінак тэксту, устанаўленне *прычынна-выніковых (родава-відавых)* сувязей і афармленне іх у выглядзе гронкі. Увогуле, графічным формам арганізацыі матэрыялу ў тэхналогіі развіцця крытычнага мыслення надаецца вялікая роля. Прыём кластараў можа выкарыстоўвацца як на кожнай стадыі ўрока, так і стаць стратэгіяй ўрока ў цэлым.

Б) Парная і групавая “мазгавая атака”;

В) ключавыя словы: расставіць іх у пэўнай паслядоўнасці, знайсці сувязь паміж імі, складзі апазданне-прагноз;

Г) правільныя і няправільныя сцверджанні;

Д) пераблытаныя лагічныя ланцужкі;

Е) прагноз сюжэта твора па яго загаловку і інш.

Графічная форма арганізацыі матэрыялу, пераблытаныя лагічныя ланцужкі найбольш прыдатныя пры вывучэнні ўводных, аглядавых тэм, вывучэнні біяграфіі пісьменніка і г.д. Прагнастычныя формы (“мазгавая атака”, ключавыя словы, “дрэва прадказанняў”) – пры знаёмстве з новым мастацкім тэкстам. Правільныя і няправільныя сцверджанні могуць быць карыснымі на ўроках любых тыпаў.

2 Асэнсаванне зместу. Мэта: знаёмства з асноўнай крыніцай (тэкстам), атрыманне і сістэматызацыя новай інфармацыі, суаднясенне яе з уласнымі ведамі, актуалізаванымі на этапе выкліку, падтрымліванне інтарэсу вучняў да тэмы, захаванне іх актыўнасці, пошук адказаў на пастаўленыя пытанні. Акрамя лекцыі, слова настаўніка, чытання тэксту, прагляду відэаматэрыялу, выкарыстоўваюцца спецыфічныя **метады і прыёмы**:

- **інсерт** – маркіроўка тэксту (навуковага, крытычнага) значкамі ў працэсе яго чытання (v – гэта я ведаю; + – новая інфармацыя; × – думаў інакш; ! – гэта цікава; ? – не зразумеў, ёсць пытанні). Вучні ставяць паметкі на палях, затым запаўняюць адпаведную табліцу (выпісваюць інфармацыю ў 5 слупкоў з наступным яе абмеркаваннем). Гэта забяспечвае ўдумлівае, уважлівае чытанне і дазваляе прааналізаваць навуковыя ці крытычныя (не мастацкі!) тэксты паўторна.
- “чытанне з прыпынкамі” з абмеркаваннем зместу кожнага ўрыўка і прагнозам развіцця сюжэта.
- вядзенне дзённікаў (*двух-, трох-, чатырохчатковы*), табліцы, якая складаецца з некалькіх слупкоў:

цытата	мае развагі	спасылка	Мае пытанні
тыя моманты з тэксту, якія зрабілі ўражанне (выклікалі асацыяцыі з уласнага жыцця, здзівілі, выклікалі захапленне ці пратэст і г.д.);	каментар: што прымусіла запісаць менавіта гэту цытату?	Указанне крыніцы, старонкі тэксту	Пытанні настаўніку

Названыя вышэй метады атрымалі назву метадаў актыўнага чытання. Пры іх выкарыстанні інфармацыя актыўна ўспрымаецца, сістэматызуецца, ацэньваецца, што дазваляе правесці якаснае абмеркаванне, дыскусію па спрэчных пытыннях.

3 Рэфлексія. Мэта: актыўнае цэласнае абагульненне інфармацыі, яе ацэнка, выпрацоўка ўласных адносін да тэксту праз спалучэнне індывідуальнай і калектыўнай работы.

Метады і прыёмы:

- запаўненне кластэраў і табліц;
- вяртанне да першапачатковых гіпотэз і іх карэкціроўка;
- творчыя і даследчыя пісьмовыя і вусныя працы:
 - сінквейны і дыяманты;
 - міні-эсэ па ўражаннях ад твора;
 - рэцэнзія на твор;
 - напісанне ліста ад імя нейкага героя;
 - напісанне ўласнага мастацкага твора ў стылістыцы аўтара;
 - прыдумванне працягу ці іншага заканчэння твора і інш.
- Арганізацыя *дыскусій*.

Прыёмаў работы паводле РКМЧП вельмі шмат. Але галоўнае – не так самі прыёмы, як дэмакратычная атмасфера ўрока, на якім вучні могуць свабодна выказаць свае думкі; апора новых ведаў на наяўны вопыт; развіццё рэфлексіўнага мыслення; прыярытэт меркавання кожнага вучня. Бо без гэтых галоўных патрабаванняў ніякія “інавацыйныя” прыёмы не выйдучь за межы эксперыментаў, часам і няўдалых.

Цяжкасці ўкаранення тэхналогіі:

- урок разлічаны на 60 хвілін;
- праблемы ў ацэнцы вучняў, паколькі яна прадугледжвае ацэнку не так правільнага (на многія пытанні не можа быць адзінага адказу), як асэнсаванага адказу.

Форма дыягностыкі вучняў у амерыканскіх школах у межах РКМЧП даволі складаная. На кожную тэму і кожнага вучня настаўнік складае табліцу (графы: асноўныя паняцці, ведаў да вывучэння тэмы, даведаўся ў працэсе вывучэння тэмы, можа прымяніць атрыманыя веды), дзе ў славеснай форме падрабязна адлюстроўвае веды і ўменні вучня. Табліца кожны раз адсылаецца бацькам кожнага вучня. Выніковыя адзнакі выстаўляюцца метадам тэсціравання.

3 Інфармацыйна-камп’ютарныя адукацыйныя тэхналогіі

Інфармацыйна-камп’ютарныя адукацыйныя тэхналогіі ў адрозненне ад асобна арыентаваных не прадугледжваюць кардынальных зменаў у структуры правядзення ўрока, а закранаюць толькі яго знешнюю форму. Маецца на ўвазе прыцягненне навішых дасягненняў камп’ютарных тэхналогій, выкарыстанне аргтэхнікі. Пры гэтым метадыка правядзення такога ўрока можа адпавядаць традыцыйнаму ўзору, а можа быць падпарадкавана любой з асобна арыентаваных тэхналогій.

МУЛЬТМЕДЫА-ЎРОК

Тэрмін “мультмедыа” ўвайшоў у шырокі ўжытак у 90-я гг. XX ст. Ён складаецца з двух слоў, якія перакладаюцца наступным чынам: *multi* – многа, шмат, *media* – асяроддзе. Мультмедыа – гэта аб’яднанне ў адным дакуменце вербальнай, музычнай і відэаінфармацыі з мэтай імітацыі ўздзеяння рэальнага свету на органы пачуццяў. Гэта ўрок, арганізаваны з дапамогай мультмедыа-праектара. Іншымі словамі, мультмедыа-ўрок дае магчымасць школьніку ўспрымаць інфармацыю адначасова некалькімі органамі пачуццяў, а не паслядоўна, як гэта бывае на звычайным уроку (згаданае спалучэнне на якім магчыма толькі ў самым простым выглядзе – ілюстраваным каментары). Па сутнасці, мультмедыа-тэхніка можа замяніць сабой цэлы набор ужо вядомых ТСН: кадаскоп (графпраектар), дыяпраектар (фільмаскоп), эпіпраектар, прайгравальнік, магнітафон і інш.

Перавагі мультмедыа-ўрока:

- дазваляе якасна рэалізаваць патрабаванне сучаснай школьнай праграмай культуралагічнага падыходу да выкладання літаратуры;
- павышэнне цікавасці вучняў да ўрока беларускай літаратуры;
- лепшае і больш хуткае засваенне матэрыялу дзякуючы ўздзеянню на розныя органы пачуццяў;
- дынамічны тэмп урока, што дазваляе ахапіць вялікую колькасць інфармацыі.

Мультмедыа-праграма можа арганізоўваць усю структуру ўрока, а можа выкарыстоўвацца фрагментарна, на адным ці некалькіх этапах. Самым распаўсюджаным у сучаснай школьнай практыцы відам мультмедыа-ўрока з’яўляецца **прэзентацыя**. Тэрмін *прэзентацыя* шырока выкарыстоўваецца ў бізнесе, медыцыне, навуцы, прамысловасці і г. д. і абазначае прафесійна падрыхтаваную дэманстрацыю пэўнай інфармацыі. Гэта ўрок тлумачэння новага матэрыялу, данясенне новай інфармацыі шляхам сінхроннага выкарыстання слайдаў (відэа), музычнага фону, слова настаўніка. Слайды даволі лёгка стварыць з дапамогай камп’ютарнай праграмы *Power-Point*. Змест слайдаў могуць складаць малюнкi, фотаздымкі, табліцы, схемы, неабходны тэкст і інш. Гэта і партрэт пісьменніка, і ілюстрацыі да твораў, фотаздымкі мясцін нараджэння пісьменніка, карта яго жыццёвых дарог, выявы помнікаў архітэктуры (асабліва пры вывучэнні аглядавых тэм), рэпрадукцыі карцін мастакоў, нават тэксты вершаў ці невялікіх эпічных твораў, схемы, заданні класу, незразумелыя словы ў тэксце, можна з тлумачэннем іх сэнсу і г. д.

Патрабаванні да афармлення слайдаў:

- 1) Неабходна прадумаць колькасць і паслядоўнасць слайдаў.
- 2) Скаардынаваць візуальны (слайды) і тэкставы (слова настаўніка) матэрыял, тым самым вызначыўшы тэмп паказу і абзначыўшы ў канспекце месца змены слайда (Вучні павінны мець дастаткова часу, каб разгледзець кожны слайд. Неабходна сачыць, каб слайды не “мільгацелі” пад час панарамнага агляду).
- 3) Слайд не павінен быць перагружаны, утрымліваць мінімум інфармацыі.
- 4) У дызайне слайдаў не выкарыстоўваць больш двух-трох кантрастных колераў.
- 5) Старонкі павінны быць вытрыманы ў адной колеравай гаме. Колеравая гама павінна быць спакойная.
- 6) Лепшыя шрыфты для прэзентацыі Arial і Verdana.

Аднак форма прэзентацыі сама па сабе яшчэ не гарантуе поспеху ўроку. Галоўнае – яго метадычная выверанасць, прадуманасць метадаў і прыёмаў, глыбіня выкладу настаўнікам тэмы.

ТЭХНАЛОГІЯ ДЫСТАНЦЫЙНАГА НАВУЧАННЯ – гэта самастойнае авалодванне вучнем ведамі па пэўнай дысцыпліне з дапамогай інтэрнэт-рэсурсаў, кіруючыся толькі заданнем-інструкцыяй і ўказаннем пераліку сайтаў, дзе можна

адшукаць патрэбную інфармацыю. З дапамогай электроннай пошты настаўнік мае магчымасць праверыць якасць засваення ведаў. У аснову тэхналогіі пакладзены модульны прынцып (модульная тэхналогія).

Модульная тэхналогія прадугледжвае самастойнае авалодванне вучнямі праграмным матэрыялам пры дапамозе алгарытмізацыі вучэбнага працэсу, інфармацыйна закончаных блокаў-модулей, кожны з якіх утрымлівае некалькі навучальных элементаў. Сістэма гэтых блокаў-модулей і складае вучэбны курс па прадмету. Вучням прапануецца модуль, з якім ён ажыццяўляе работу на працягу ўрока. Модулі бываюць трох тыпаў: *пазнавальныя*, *ці інфармацыйныя* (на ўроках тлумачэння новага матэрыялу), *операцыйныя* (уроки замацавання і кантролю ведаў) і *змешаныя* (што спалучаюць 1 і 2).

Модуль можа складацца з некалькіх лагічна завершаных НЭ і павінен абавязкова ўключаць:

- тэму ўрока;
- дакладна сфармуляваную навучальную мэту (што вучні павінны ведаць і ўмець пасля работы з модулем);
- спіс неабходнай літаратуры, абсталявання (гэтая літаратура павінна быць прадстаўлена ў класе ў адпаведнай колькасці, вучань павінен мець магчымасць свабодна перасоўвацца па класу);
- блок інфармацыі (тэкст (-ы), над якім (-і) будуць працаваць вучні);
- сістэму заданняў для вучняў, што будуць прадугледжваць самакантроль (сістэма парад настаўніка, якія павінны быць сфармуляваны ў звычайнай гутаркавай манеры і адказаў для карэкцыі ведаў) і ўзаемакантроль.
- Заданне выніковага кантролю, вынікі якога будуць занесены ў ацэначны ліст.

Хаця настаўніку ў гэтай тэхналогіі адведзена вядучая роля, яе сутнасць змяняецца: з рэжыма інфармавання ён пераходзіць у рэжым кансультавання. Модульная сістэма прадугледжвае складаную рэйтынгавую сістэму ацэнкі (ацэначны ліст кожнага вучня па кожнай тэме з аналітычным каментарам).

Агульнапрызнаная эфектыўнасць модульнай тэхналогіі бяспрэчная: яе выкарыстанне дазваляе развіваць навыкі самаадукацыі, самастойнай працы, рацыянальнай яе арганізацыі, размеркавання часу, скараціць час навучальнага курса на 30%, дазваляе вучням самастойна выбіраць узровень складанасці задання (так званыя рознаўзроўневыя заданні) і адэкватна ацэньваць свае веды і здольнасці (развіваць навыкі самакантролю). Аднак будучы карыснай на многіх прадметах, модульная тэхналогія ў адносінах да ўрока па літаратуры спрацоўвае пераважна пры вывучэнні аглядавых тэм ці на ўроках вывучэння біяграфіі пісьменніка.

Навучальны элемент (блок-модуль) афармляецца на камп'ютары і дасылаецца вучню па электроннай пошце ці даецца на дыскеце і інш. Асаблівасцю тэхналогіі з'яўляецца тое, што вучні могуць не наведваць заняткі ў навучальнай установе.

Зразумела, што ў сучаснай школьнай сістэме адукацыі такая тэхналогія не можа быць прынята ў якасці асноўнай. Да таго ж вучні павінны мець дастатковы ўзровень матывацыі навучання, сілы волі, мэтакіраванасці, каб свядома і самастойна, без дапамогі бацькоў, сяброў і г.д., засвойваць праграму. Больш дзейснай яна будзе ў ВНУ. Але выкарыстанне тэхналогіі дыстанцыйнага навучання як дадатковага спосабу атрымання ведаў можа стаць перспектыўным. Нельга пераацаніць магчымасці тэхналогіі дыстанцыйнага навучання пры працы з хворымі вучнямі.

Перавагі:

- вучань можа выбраць для сябе зручны час, месца і тэмп выканання працы;
- тэхналогія дазваляе развіваць уменні работы з інфармацыяй (пошук, адбор, перпрацоўка);

- развіваюцца ўменні самастойнай працы;
- удасканальваюцца навыкі самаадукацыі і самакантролю.

Да ліку складанасцей укаранення тэхналогіі можна далучыць і санітарна-гігіенічныя патрабаванні, згодна з якімі вучням 6–7 класаў дазваляецца не больш 20 хвілін бесперапыннай працы за камп'ютарам, 8–9 – да 25 хвілін, 10–11 – да 30.

Такім чынам, перавагі ўвядзення новых тэхналогій: свядомае засваенне праграмнага матэрыялу, развіццё навыкаў самаадукацыі і самавыхавання, фарміраванне камунікатыўных здольнасцей, павышэнне самаацэнкі вучняў, псіхалагічная камфортнасць працэсу навучання. Асобасна арыентаваныя тэхналогіі пры ўмове пэўнай адаптацыі могуць выкарыстоўвацца ў сучаснай школе як у выглядзе навучальнай стратэгіі, так і эпизадычна. Праўда, мэты такой работы будуць ужо іншыя.

РЕПОЗИТОРИЙ ГГУ ИМЕНИ Ф. СКОРИНЫ